VIZUAL OG‘ZAKI VOSITALAR BILAN IFODA ETISH USULI. FAOL KO‘RISH

Xusnuddinova Zulayxo Xamidullayevna
Maxsus pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi p.f.f.d; CHDPU, Chirchiq, O‘zbekiston
+998931055485 xusnuddinovazulayxo@gmail.com
Ashurova Yulduz Abdimalikova Maftuna
Abdilatova Mohinur Davronova Sevinch
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O‘zbekiston
sevinchdavronova135@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur mavzu vizual ma’lumotlarni og‘zaki nutq orqali ifodalash usullarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda tasvir, harakat va predmetlarni so‘z orqali aniq, tushunarli va ketma-ket tasvirlab berish ko‘nikmalari yoritiladi. Shuningdek, faol ko‘rish jarayoni, ya’ni kuzatish, diqqatni jamlash, muhim tafsilotlarni ajratish va ularni mantiqiy tartibda ifodalash usullari tahlil qilinadi. Bu ko‘nikmalar ayniqsa tiflosharhlash jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ko‘zi ojiz yoki zaif ko‘ruvchi insonlarga vizual axborotni yetkazishda samaradorlikni oshiradi.

Kalit so‘zlar: vizual ifoda, og‘zaki nutq, faol ko‘rish, kuzatuvchanlik, tafsilotlarni tasvirlash, nutq madaniyati, tiflosharhlash, axborotni yetkazish.

Аннотация: Данная тема посвящена изучению способов выражения визуальной информации с помощью устной речи. Рассматриваются методы точного и последовательного описания изображений, действий и предметов словами. Особое внимание уделяется процессу активного видения, который включает наблюдательность, концентрацию внимания, выделение важных деталей и их логическое изложение. Эти навыки имеют особое значение в процессе тифлокомментирования, поскольку позволяют эффективно передавать визуальную информацию людям с нарушениями зрения.

Ключевые слова: визуальное выражение, устная речь, активное видение, наблюдательность, описание деталей, культура речи, тифлокомментирование, передача информации.

Annotation: This topic focuses on the methods of expressing visual information through oral speech. It examines techniques for clearly and consistently describing images, actions, and objects using words. Special attention is given to the concept of active seeing, which includes observation, concentration, identifying important details, and presenting them in a logical order. These skills are particularly important in the process of audio description, as they help effectively convey visual information to people with visual impairments.

Keywords: visual expression, oral speech, active seeing, observation, description of details, speech culture, audio description, information delivery.

Kirish Vizual axborot inson tomonidan qabul qilinadigan eng muhim ma’lumot manbalaridan biri hisoblanadi. Inson atrof-muhit haqida ma’lumotlarning katta qismini ko‘rish orqali idrok etadi. Shu sababli vizual ma’lumotlarni og‘zaki nutq vositasida aniq va tushunarli ifodalash ko‘nikmasi zamonaviy ta’lim, kommunikatsiya va pedagogik faoliyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Vizual og‘zaki ifoda etish jarayoni tasvir, predmet, harakat va voqealarni so‘z orqali tavsiflash, ularning asosiy belgilarini aniqlash hamda ularni mantiqiy va ketma-ket tarzda bayon qilishni o‘z ichiga oladi. Bu jarayon nafaqat til ko‘nikmalarini, balki kuzatuvchanlik, tafakkur va

tahliliy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.[1]vizual og‘zaki ifoda etish usuli tasviriy axborotni nutq orqali yetkazish jarayonidir. Ushbu jarayonda kuzatilayotgan obyektning shakli, rangi, hajmi, joylashuvi, harakati va boshqa muhim xususiyatlari aniqlanadi hamda ular tushunarli tarzda bayon qilinadi. Bunday ifoda qilish jarayonida nutqning aniqligi, ravonligi va mantiqiyligi muhim rol o‘ynaydi. Chunki vizual ma’lumotlarni so‘z orqali yetkazishda noto‘g‘ri yoki noaniq tavsif tinglovchining obyekt haqidagi tasavvurini noto‘g‘ri shakllantirishi mumkin. Shu sababli og‘zaki ifoda jarayonida aniq so‘zlardan foydalanish, mantiqiy ketma-ketlikni saqlash va ortiqcha tafsilotlardan qochish muhim hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Vizual og‘zaki ifoda jarayoni faol ko‘rish tushunchasi bilan chambarchas bog‘liq. Faol ko‘rish — bu oddiy qarashdan farqli ravishda maqsadga yo‘naltirilgan, ongli va tahliliy kuzatish jarayonidir. Faol ko‘rish jarayonida inson obyektni faqat ko‘rish bilan cheklanmaydi, balki uning asosiy belgilarini tahlil qiladi, muhim tafsilotlarni ajratadi va ular o‘rtasidagi bog‘lanishni tushunishga harakat qiladi. Bu jarayon diqqatni jamlash, kuzatilayotgan obyektni tahlil qilish, muhim elementlarni aniqlash va ularni xotirada saqlash kabi bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Faol ko‘rish insonning analitik tafakkurini rivojlantiradi va kuzatilgan ma’lumotlarni aniq hamda tizimli ravishda ifodalash imkonini beradi[2].

Natijalar

Faol ko‘rish jarayoni ayniqsa tiflopedagogika va tiflosharhlash sohasida muhim ahamiyat kasb etadi. Tiflosharhlash — bu vizual axborotni og‘zaki tavsiflash orqali ko‘rish qobiliyati cheklangan insonlarga yetkazish jarayoni bo‘lib, u nafaqat axborotni uzatish, balki uni to‘g‘ri talqin qilishni ham o‘z ichiga oladi. Kino, teatr, sport tadbirlari yoki boshqa vizual jarayonlarni tushunishda ko‘zi ojiz yoki zaif ko‘ruvchi shaxslar aynan og‘zaki tasvirga tayanadi, bu esa tiflosharhlovchining mas’uliyatini yanada oshiradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, samarali tiflosharhlash uchun mutaxassisda yuqori darajadagi kuzatuvchanlik, tezkor tafakkur va nutqiy aniqlik bo‘lishi zarur. Tiflosharhlovchi sahnadagi harakatlar, qahramonlarning mimikasi, tana harakatlari, muhitning o‘zgarishi, ranglar uyg‘unligi va boshqa muhim detallarni tezda anglab, ularni qisqa, lo‘nda va mantiqiy tarzda ifodalashi kerak. Shu bilan birga, ortiqcha yoki ikkinchi darajali ma’lumotlarni chiqarib tashlab, eng muhim vizual elementlarni ajratib olish qobiliyati ham muhim hisoblanadi.

Faol ko‘rish jarayonining rivojlanganligi sharhlovchiga vizual muhitni tizimli ravishda tahlil qilish, voqealar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash hamda mazmunni yaxlit holda yetkazish imkonini beradi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar tizimi tiflosharhlovchilarning kasbiy kompetensiyasini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, bu jarayon eshituvchi auditoriya uchun axborotni to‘liq va tushunarli qabul qilishga xizmat qiladi.

Muhokama

Vizual og‘zaki ifoda ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun turli amaliy mashqlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Jumladan, rasmlarni batafsil tasvirlab berish, videolavhalarni og‘zaki sharhlash, predmetlarning tashqi belgilarini tavsiflash, voqealarni ketma-ketlik asosida

[1] Sheremet M.K., Kolomiychenko L.A. – *Tiflopedagogika asoslari*

[2] Mo‘minova L.R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

bayon qilish kabi mashqlar kuzatuvchanlik, tafakkur tezligi va nutqiy aniqlikni rivojlantiradi. Bunday mashg‘ulotlar orqali shaxs vizual axborotni tahlil qilish, muhim belgilarni ajratish va ularni mantiqiy tizimda ifodalash ko‘nikmasini egallaydi.

Shu bilan birga, nutq madaniyatini rivojlantirish, so‘z boyligini kengaytirish va grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish malakasini shakllantirish vizual og‘zaki ifodaning samaradorligini oshiradi. Intonatsiya, urg‘u, pauza va temp kabi nutqiy vositalardan o‘rinli foydalanish esa bayonning ifodaliligini kuchaytiradi va tinglovchiga axborotni aniqroq yetkazishga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ushbu jarayonga interaktiv metodlarni joriy etish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, guruhli mashg‘ulotlar, rolli o‘yinlar, real vaziyatlarni modellashtirish, audio va video materiallar asosida ishlash kabi usullar talabalarning faolligini oshiradi va amaliy tajribasini boyitadi. Shuningdek, nutqni yozib olish va tahlil qilish orqali xatolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish imkoniyati yaratiladi.

Bunday mashqlar nafaqat tiflosharhlovchilar yoki maxsus pedagoglar uchun, balki kengroq ta’lim jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Ular talabalar va o‘quvchilarning nutqiy, analitik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi, mustaqil fikrlash va axborotni tizimli bayon etish qobiliyatini shakllantiradi. Umuman olganda, vizual og‘zaki ifoda ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuv nafaqat kasbiy tayyorgarlikni oshiradi, balki shaxsning umumiy intellektual va kommunikativ rivojiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa

Vizual og‘zaki vositalar yordamida ifoda etish usuli zamonaviy kommunikatsiya, pedagogika hamda maxsus ta’lim tizimida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yondashuv insonning vizual axborotni qabul qilish, uni qayta ishlash va og‘zaki shaklda aniq hamda mantiqiy tarzda yetkazish qobiliyatini rivojlantiradi. Faol ko‘rish jarayoni esa bu jarayonning asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, u orqali shaxs vizual muhitni chuqur idrok etadi, muhim va ikkilamchi elementlarni farqlaydi hamda mazmunni tizimli ravishda anglaydi.

Tiflosharhlash faoliyatida ushbu ko‘nikmalar alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ko‘rish qobiliyati cheklangan shaxslar atrof-muhitni asosan og‘zaki tasvir orqali qabul qiladilar. Shu sababli tiflosharhlovchi mutaxassis vizual jarayonlarni tezkorlik bilan tahlil qilish, muhim tafsilotlarni aniqlash va ularni qisqa, lo‘nda hamda tushunarli shaklda bayon qilish qobiliyatiga ega bo‘lishi zarur. Bu nafaqat axborot yetkazish sifatini oshiradi, balki auditoriyaning voqeani to‘liq va aniq tasavvur qilishiga ham xizmat qiladi.

Vizual og‘zaki ifoda va faol ko‘rish ko‘nikmalarini rivojlantirish nafaqat maxsus soha mutaxassislari, balki umumiy ta’lim jarayonida ham muhim hisoblanadi. Ushbu ko‘nikmalar o‘quvchilar va talabalar orasida kuzatuvchanlikni oshiradi, analitik fikrlashni rivojlantiradi, nutq madaniyatini yuksaltiradi hamda axborotni tizimli ravishda ifodalash malakasini shakllantiradi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida samarali kommunikatsiya olib borishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Po‘latova P.M. Maxsus pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2014.
2. Mo‘minova L.R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Sheremet M.K. Tiflopedagogika. – Moskva: Akademiya, 2008.
4. Vygotskiy L.S. Defektologiya asoslari. – Moskva: Prosveshcheniye, 1983.
5. Snyder J. The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual for Audio Describers. – New York: American Council of the Blind, 2014.
6. Lebedeva L.V. Maxsus pedagogika va psixologiya. – Moskva: Vlados, 2010.

7. Ergashev N.A. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan, 2021.
8. Perego E. Audio Description: Theory, Practice and Research. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2012.

References

1. Polatova P.M. Special Pedagogy. – Tashkent: O'qituvchi, 2014.
2. Mo'minova L.R. Fundamentals of Special Pedagogy. – Tashkent: Fan and Technology, 2018.
3. Sheremet M.K. Tiflopedagogy. – Moscow: Akademiya, 2008.
4. Vygotsky L.S. Fundamentals of Defectology. – Moscow: Prosveshcheniye, 1983.
5. Snyder J. The Visual Made Verbal: A Comprehensive Training Manual for Audio Describers. – New York: American Council of the Blind, 2014.
6. Lebedeva L.V. Special Pedagogy and Psychology. – Moscow: Vlados, 2010.
7. Ergashev N.A. Fundamentals of Inclusive Education. – Tashkent: Fan, 2021.
8. Perego E. Audio Description: Theory, Practice and Research. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2012.